

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Психологія правоохоронної діяльності»
вибіркових компонент
освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої
освіти

053 Психологія (Юридична психологія)

Тема № 2. Психологічна характеристика процесуальної діяльності.
Особливі умови процесуальної діяльності як професії

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології
та психології Протокол від 15.08.2023 № 8

Розробник:

доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук, доцент
Бойко С.М.

Рецензенти:

1. доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук, доцент Павлик О.М.
2. доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент Шиліна А.А.

План лекції № 2

1. Психологічна характеристика процесуальної діяльності.
2. Психологічні основи збору доказів та доказування.
3. Психологія аспекти планування роботи по розкриттю злочинів.

Література

Основна

1. Мухіна Г. В. Юридична психологія : навчально-методичний посібник ; за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ: ВД «Дакор», 2019. 236 с
[https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/616103/mod_resource/content/1/Jurydychna%20Psyhologija%20\(1\).pdf](https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/616103/mod_resource/content/1/Jurydychna%20Psyhologija%20(1).pdf)
2. Гуменюк Л.Й., Сулятицький І.В. Психологія професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ: навчальний посібник. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. 648 с
<http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/446/1/%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>
3. Бочелюк В. Й. Юридична психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 336 с.
https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/50_1-uridichna_psihologiya-Bocheluk.pdf
4. Психологія у професійній діяльності поліції : навч. посібник / О.О. Євдокімова, І.В. Жданова, Д.В. Швець, Ю.В. Александров та ін. ; за заг. Ред. В.В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 426 с.
http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5870/Psykhologia%20u%20profesiinii%20dialnosti%20politsii_navch%20posib_2018.pdf?sequence=4&isAllowed=y
5. Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Основы юридической психологии : учебник. Изд. 3-е, испр. и доп. Харьков : Одиссей, 2010. 352 с.
6. Скрябін О.М. Професійно-психологічна підготовка працівників національної поліції : конспект лекцій. Дніпро : Дніпров. Держ. ун-т. внутр. справ, 2016. 43 с.
https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php?file=/563583/mod_resource/content/1/%d0%9b%d0%b5%d0%ba%d1%86%d1%96%d1%97%20%d0%bf%d1%81%d0%b8%d1%85.%d0%bf%d1%96%d0%b4%d0%b3%d0%be%d1%82.%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%b2%d0%bd.%20%d0%9d%d0%9f.pdf
7. Берестенко О.Г. Культура професійного спілкування : навч.-метод. посібник. Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2013. 299 с. ел.ресурс.
https://elearn.nubip.edu.ua/pluginfile.php/639007/mod_resource/content/0/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BA%20%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf

D0%BE%20%D0%9E.%D0%93.%20%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf.

Допоміжна

1. Маркіна Л.Л. Юридична психологія : конспект лекцій. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 91 с.

<https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/0930/1.1.pdf>.

2. Лефтеров В. О. Юридична психологія : матеріали для лекцій (для студентів 3 курсу спеціальності 053 «Психологія» на 2019-2020 н.р.).

<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/14714/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%AE%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. Шинкаренко І.О. Юридична психологія : конспект лекцій. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 174 с.

https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/yp_23_11.1.pdf

4. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Бандурки ; О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князєв, та ін.; передм. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 242 с.

<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2500>

5. Горбенко Д. А. Організаційно-правові та методичні засади удосконалення діяльності психологічної служби МВС України. дис...канд. псих. наук : 19.00.06 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 307 с.

<http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/5200/6/%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%95%D0%A0%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf>

6. Психологія екстремальної діяльності : навч. посіб. / МВС України, нац. академ. нац. гвард. України ; за заг. ред. проф. І. І. Приходька ; І. І. Приходько, О. С. Колесніченко, О. В. Тімченко та ін. ; Харків, 2016. 571 с. : іл. 11; табл. 11; бібліогр. : 81 назва.

http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4007/1/%d0%bf%d0%be%d1%81%d1%96%d0%b1_%d0%bf%d1%81%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3%d1%96%d1%8f_%d0%b5%d0%ba%d1%81%d1%82%d1%80_%d0%b4%d1%96%d1%8f%d0%bb%d1%8c%d0%bd%202016.pdf

Інтернет ресурси

1.URL:http://megalib.com.ua/book/124_Profesiino_psihologichna_pidgotovka_p_racivnikiv_slidchih_pidrozdiliv.html

Текст лекції

1. Психологічна характеристика процесуальної діяльності.

Кримінально-процесуальна діяльність — це процесуальна діяльність суду, прокуратури та органів досудового слідства, що здійснюється у формі проваджень у кримінальних справах. Метою цієї діяльності є досягнення бажаного рівня правопорядку, викорінення злочинності, встановлення миру і злагоди в суспільстві.

Такі дії мають єдине спрямування – виконання завдань кримінального судочинства.

Питанням вивчення слідчих і процесуальних дій присвятили низку робіт учені-процесуалісти і криміналісти: І. Є. Биховський, І. Ф. Герасимов, В. П. Гончаренко та ін.

Процесуальна дія — це слідча, судова або інша дія, передбачена Законодавством. Процесуальна діяльність — система процесуальних дій, які строго виконуються усіма учасниками юридичного процесу.

Однак науковці ще й досі не визначили чітку теоретичну концепцію щодо розмежування дій, що здійснюють органи, які ведуть провадження у кримінальній справі. Слідчим діям приділено більше уваги законодавця, зокрема, надано їх вичерпний перелік, детально регламентовано порядок їх

проведення тощо. Водночас не цілком зрозуміло, які дії належать до процесуальних і який порядок їх проведення тощо. Пріоритетне значення під час доказування у кримінальному процесі відводять саме слідчим діям, натомість іншим процесуальним діям як способам доказування необґрунтовано приділяють другорядну роль.

Одержання та перевірку доказів здебільшого здійснюють шляхом проведення слідчих дій, проте **існує певна кількість процесуальних дій**, що також спрямовані на одержання та перевірку доказів у справі. Для прикладу, витребування характеристики з місця проживання, навчання або роботи обвинуваченого має на меті встановити обставини, що характеризують його особу; витребування довідки про наявність в обвинуваченого певних захворювань тощо.

Розглянемо та порівняємо ці поняття.

Процесуальні дії:

1. Переважно не мають процесуальної регламентації.
2. Забезпечують дотримання прав і законних інтересів учасників процесу.
3. Проводять на всіх стадіях кримінального процесу.
4. Не містять процесуального примусу.
5. Безпосередньо не спрямовані на забезпечення процесу доказування.
6. Створюють необхідні умови для провадження основних слідчих дій, що пов'язані з отриманням доказової інформації.
7. Здійснюють усі учасники процесу.
8. Характеризуються опосередкованою діяльністю слідчого (надати документи, провести ревізію, виконати доручення)
9. Не передбачають застосування технічних засобів (їх результати фіксують у постанові, дорученні, клопотанні тощо).

Слідчі дії:

1. Мають процесуальну регламентацію в законі.

2. Обмежують права та законні інтереси учасників процесу (деякі дії вчиняють за згодою судді або санкцією прокурора).
3. Проводять після порушення кримінальної справи (за винятком огляду місця події та зняття інформації з каналів зв'язку) у межах досудового слідства за наявності правових і фактичних підстав та під час розслідування нововиявлених обставин.
4. Здійснюють за допомогою процесуального примусу.
5. Спрямовані на збирання, перевірку доказової інформації.
6. Є основними способами реалізації завдань доказування.
7. Здійснюють лише слідчий та вповноважені державні органи й посадові особи.
8. Характеризуються безпосередньою активною та самостійною діяльністю слідчого.
9. Обов'язкова фіксація у протоколі проведення слідчої дії або на технічних носіях

У широкому значенні слідчими діями вважають усі процесуальні дії слідчого, які він учиняє під час розслідування конкретної кримінальної справи. У вузькому значенні – лише ті дії, що спрямовані на безпосереднє виконання завдань доказування.

Слід погодитися з думкою Ю. М. Чорноус, що процесуальні дії співвідносяться зі слідчими діями, як ціле і частина. Процесуальні дії охоплюють усі передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи, проте відрізняються від слідчих за метою, колом уповноважених суб'єктів і порядком провадження, отримуваними результатами тощо.

Процесуальна діяльність це - система процесуальних дій, здійснюваних усіма учасниками юридичного процесу.

Ефективність правового регулювання досягається в діалектичній єдності двох сторін правового регулювання: 1) безпосередній регламентації суспільних відносин; 2) процесуальних форм судового й адміністративного захистів цих відносин.

Процесуальне право є системою правових норм, які регулюють суспільні відносини з приводу розгляду і вирішення цивільних і господарських спорів, розслідування і розгляду кримінальних справ та провадження справ про адміністративні правопорушення і розгляду справ адміністративної юрисдикції. Процесуальне право, образно кажучи, є формою життя законів, засобом втілення їх приписів у практичному житті внаслідок діяльності судових, адміністративних та інших правових органів.

Найбільша частина норм процесуального права припадає на судову владу, яка здійснюється винятково створеними для неї державними органами — судами. Саме на суди (винятково на них) держава покладає функцію здійснення правосуддя, яке відбувається у формах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного та кримінального судочинства. Судочинство — це процесуальний порядок розгляду і вирішення, перш за все, цивільних, адміністративних і кримінальних справ. Основними його засадами є: рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; незалежність суддів і підпорядкування їх тільки закону; презумпція невинності та забезпечення звинуваченому права на захист; змагальність сторін і необмеженість права в наданні ними суду доказів у відповідних справах; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду; обов'язковість до виконання судових рішень на всій території України. Названі принципи судочинства стосуються всіх його видів — конституційного, цивільного, господарського, адміністративного та кримінального.

Судочинство як вид процесуальної діяльності здійснюється шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях цивільних, господарських, адміністративних та кримінальних справ відповідно до законодавства України на основі кодифікованих актів (Цивільного, Господарського, Кримінального процесуальних кодексів та Кодексу адміністративного судочинства України), якими регламентується процесуальна форма розгляду й порядок прийняття відповідно рішення, ухвали, постанови, вироку.

У судовому процесі сторони (у цивільному, наприклад, позивач і відповідач) на підставі норм процесуального права змагаються між собою, доводять суду ґрунтовність заснованих на праві вимог, надають докази, заперечення, аргументи і контраргументи. З метою забезпечення законності та обґрунтованості судових рішень, недопущення помилок, здійснення контролю процесуальними законами передбачено право сторін на апеляційне і касаційне оскарження судових рішень і ухвал. Таке право є процесуальною гарантією захисту законних інтересів сторін та інших осіб, які брали участь у розглянутій справі.

Це право закріплено Конституцією України та іншими нормативними документами.

Кожна слідча чи інша процесуальна дія слідчого або особи, яка провадить дізнання, судові рішення, вказівки прокурора та інша інформація, що має значення для кримінального провадження, повинна фіксуватися в одному або декількох документах. У подальшому ці документи долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Матеріали кримінального провадження можна поділити на два види: процесуальні та непроцесуальні.

Непроцесуальними є такі документи, які укладені не в ході процесуальної діяльності (довідки, акти, відомості, розписки та ін.), але які використовуються в провадженні як джерела доказів.

Кримінально-процесуальний документ — це письмовий документ, складений на підставі кримінально-процесуального закону уповноваженим на те суб'єктом, у зв'язку зі здійсненням процесуального акту (*виконання процесуальних дій* або прийняття процесуальних рішень), у якому зафіксована інформація про хід і результати кримінально-процесуальної діяльності.

До одного з напрямків наукових правових знань можна віднести напрямок розвитку зазначених галузей наукових правових знань проблеми розробки таких форм процесуальної діяльності і відправлення правосуддя, які б у повному обсязі

забезпечували охорону прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб, доступність правосуддя, справедливість і правомірність рішень, що приймаються судом та інше.

Метою і завданням процесуальної діяльності органів Української держави є застосування правових норм, сформульованих у законах та інших нормативно-правових актах, до конкретних життєвих ситуацій для охорони державного і суспільного ладу, захисту людини, її життя і здоров'я, майнових, трудових, житлових, земельних, інших прав та інтересів. Честь і гідність, права і свободи людини та їх гарантії, відповідно до ст. 3 Основного Закону, визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Розглядаючи поняття процесуальної діяльності необхідно зазначити, що процесуальну діяльність здійснюють всі правоохоронні органи держави. Ми можемо розглядати процесуальну діяльність органів досудового слідства, прокуратури та інше.

До основ процесуальної діяльності відноситься:

Процесуальна діяльність Конституційного Суду України

Процесуальна діяльність суду в цивільних справах. Цивільне судочинство.

Процесуальна діяльність господарських судів.

Підвідомчість і підсудність справ господарським судам.

Подання позову, порушення провадження у справі та підготовка матеріалів до розгляду.

Досудове врегулювання господарських спорів.

Адміністративний процес, адміністративно-процесуальна діяльність та адміністративне судочинство.

Кримінально-процесуальна діяльність.

Під час досудового розслідування слідчий самостійно приймає **процесуальні** рішення, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання вмотивованого рішення слідчого судді, суду або згоди прокурора, і є відповідальним за законне і своєчасне виконання цих рішень. Утручання в

процесуальну діяльність слідчих осіб, що не мають на те законних повноважень, тягне за собою передбачену чинним законодавством відповідальність.

Процесуальна діяльність Конституційного Суду України. Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. На відміну від судів загальної юрисдикції, він не розглядає цивільні спори та адміністративні й кримінальні справи, а вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України; указів Президента України; постанов Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Конституційний Суд України є спеціалізованим органом конституційної юрисдикції. Предметом його розгляду є конституційні відносини. Він вирішує питання захисту Конституції, забезпечення її верховенства, непорушності принципу розподілу влади, захисту прав і свобод людини. За характером справ, які він вирішує, суттєво відрізняється від судів загальної юрисдикції. Саме тому норми про нього виділено в окремий розділ Конституції України. Однак процесуальна діяльність Конституційного Суду засновується на загальних принципах судочинства: верховенство права, незалежності, рівноправності, колегіальності суддів, гласності, повноти і всебічності розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень, що, з огляду на ці процесуальні норми, значною мірою зближує його із судами загальної юрисдикції та дає підстави віднести його до системи органів правосуддя.

Процесуальна діяльність суду в цивільних справах. Цивільне судочинство або цивільна юрисдикція як вид процесуальної діяльності суду здійснюється відповідно до Конституції та Цивільного процесуального кодексу України. Під ними розуміють процедуру розгляду і вирішення судами справ про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, окрім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Процесуальна діяльність суду, вчинення процесуальних дій учасниками судового процесу, зокрема, оскарження

ними судових рішень та ухвал в апеляційному і касаційному порядку, відбувається у встановлені законом терміни. Термін як період у часі має важливе значення в забезпеченні гарантованості та детального судового захисту суб'єктивних прав громадян і юридичних осіб.

Кримінально-процесуальна діяльність. Норми кримінального права, що визначають поняття злочину, його юридичний склад (як підставу настання юридичної відповідальності) не можуть бути реалізовані без застосування норм кримінально-процесуального права, без право застосовної діяльності суду, прокуратури, органів досудового слідства. Розкриття змісту їх процесуальної діяльності передбачає потребу з'ясувати поняття "кримінально-процесуальний процес" з охопленням його стадій.

Кримінально-процесуальне право — одна з найважливіших галузей права, норми якої регулюють діяльність, що пов'язана з порушенням (заведенням) кримінальних справ, проведенням досудового слідства та їх судовим розглядом.

Кримінально-процесуальна діяльність — це процесуальна діяльність суду, прокуратури та органів досудового слідства, що здійснюється у формі проваджень у кримінальних справах. Метою цієї діяльності є досягнення бажаного рівня правопорядку, викорінення злочинності, встановлення миру і злагоди в суспільстві. Завданням такої діяльності є забезпечення правильного застосування закону при захисті прав та законних інтересів громадян, своєчасне й повне розслідування злочинів, їх запобігання, викриття винних із тим, аби кожний, хто скоїв злочин, був покараним, а притягнутий до відповідальності невинний був виправданим.

Під **кримінально-процесуальною діяльністю прокурора** слід розуміти регламентовану кримінальним процесуальним законом систему взаємопов'язаних дій та учасників кримінального провадження щодо здійснення своїх повноважень, в результаті яких виникають, змінюються або припиняються кримінальні процесуальні відносини між ними

Суд - це єдиний державний орган, на який покладена функція правосуддя. Відповідно до вимог Конституції України, правосуддя здійснюють професійні

судді й, у визначених законом випадках, народні засідателі та присяжні. Відмова у здійсненні правосуддя не допускається.

У кримінальному судочинстві суд - це активний його суб'єкт. Тому не можна вважати суд виключно арбітром у кримінальному процесі. Коли суд здійснює правосуддя, він реалізує суддівську дискрецію, або суддівський розсуд. **Суддівський розсуд - це передбачена юридичними нормами правозастосовна діяльність суду, яка здійснюється у процесуальній формі та встановлених кримінально-процесуальним законодавством межах, повинна бути мотивованою та полягає у виборі варіантів вирішення у кримінальному судочинстві правових питань, що виникають.**

У кримінально-процесуальній діяльності спеціальні знання використовуються у двох формах: при залученні спеціалістів під час окремих слідчих (судових) дій та в межах проведення експертизи. Під час здійснення правосуддя велику допомогу слідству та суду надає судова експертиза.

Судова експертиза — це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом, за завданням слідчого або судді, речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

Ефективність правового регулювання досягається в діалектичній єдності двох сторін правового регулювання: 1) безпосередній регламентації суспільних відносин; 2) процесуальних форм судового й адміністративного захистів цих відносин.

Особи, які здійснюють процесуальну діяльність повинні мати ряд суттєвих якостей які б дозволили виконувати професійні обов'язки високоякісно. Це такі основні такі якості, як швидка орієнтація у вирішенні розумових завдань, необхідна оперативність у реалізації намічених планів, здатність переборювати можливу професійну деформацію тощо та ряд інших.

Процесуальна діяльність у більшості пов'язана з розслідуванням злочинів і розглядом кримінальних, цивільних та інших справ. Основна її задача - встановлення об'єктивної істини, пізнання конкретного. Це означає, що в

психологічному плані така діяльність є роботою дослідника. Вона носить пізнавальний характер правозастосовної діяльності. В психологічному аспекті вона є надзвичайно складною. І перш за все відбувається в системі «людина-людина». Ця діяльність вимагає не тільки вирішення різноманітніших розумових завдань різного плану і складності, а й такої її організації, яка спрямована на практичну реалізацію розв'язуваних цих завдань.

Розумова діяльність пов'язана з висуванням та побудовою криміналістичних версій, причому складання планів проведення окремих процесуальних дій поєднується з практичною організацією роботи з реалізації уявних схем і рішень.

Ця діяльність має дуже складний характер, який поєднує у собі дослідження і оперативну організацію, а також багато інших труднощів.

Найбільш типові розумові завдання:

1. Завдання, пов'язані з виявленням доказової інформації. Їхня сутність - прогнозування можливих джерел інформації, виявлення шляхів їхнього одержання.
2. Завдання з висування слідчих і судових версій як припущень, що визначають напрям розслідування і шляхи пошуку істини в судовому розгляді.
3. Завдання з оцінювання доказової інформації.
4. Завдання з прийняття найважливіших рішень.

До психологічних характеристик процесуальної діяльності належать й інші традиційні характеристики, зокрема докладна правова регламентація, тактичний простір, наявність владних повноважень, дефіцит часу, комунікабельність, різноманіття розумових завдань, наявність негативних емоцій.

Коротко зупинимося на деяких з них.

Правова регламентація означає чітке регулювання процесуальної діяльності, піднесене до норми закону, а відтак, обов'язковість виконання. З позицій психологічної напруженості саме ця особливість процесуальної діяльності відрізняє її від численних видів людської діяльності.

Наявність владних повноважень - тобто наділення владою і можливість розпоряджатися нею відрізняють службові функції правоохоронця від функцій

осіб, які здійснюють свою діяльність в інших галузях. Розумне використання повноваження передбачає винесення обґрунтованого та обміркованого рішення щодо кожного факту його застосування. На практиці іноді спостерігаються дві негативні, протилежні за змістом тенденції.

Одна з них полягає в надмірному розпорядженні своїми владними повноваженнями, що спричиняє зловживання службовим становищем чи знаходиться на межі останнього. **Друга тенденція** в розпорядженні владними повноваженнями полягає в нерішучості стосовно їхнього застосування, викликаній сумнівами з приводу можливості або доцільності цих повноважень і почуттям страху щодо можливої відповідальності.

Дефіцит часу виражається в суворому часовому режимі не тільки загальних строків розслідування і судового розгляду, а й строків, пов'язаних із процесуальними етапами руху кримінальної справи.

Комунікабельність - це здатність особи до спілкування із широким за діапазоном соціальним середовищем. **Комунікабельність - риса, необхідна для організації провадження окремих процесуальних дій.**

Винятковий характер комунікабельності полягає в тому, що її метою є не тільки спілкування з людьми в процесі діяльності, а й одержання інформації від зацікавлених осіб і організація їхньої діяльності відповідно до цієї інформації.

Негативні емоції в процесуальній діяльності зумовлені її об'єктом, а саме тим, що ця робота переважно пов'язана з розслідуванням і попередженням злочинів, судовим розглядом кримінальних, цивільних та інших справ. Злочинні прояви викликають різко негативну оцінку суспільства.

2. Психологічні основи збору доказів та доказування.

Психологічні основи доказування - це психологічні особливості діяльності в процесі доказування його суб'єктів - слідчого та інших суб'єктів доказування.

Доказування — це розумова та процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу (суб'єктів доказування), що спрямована на

встановлення фактів (обставин), що мають значення для справи, істини у конкретній цивільній справі та вирішення спору між сторонами.

Доказування структурно складається з таких елементів: суб'єкти, об'єкти та зміст діяльності. Ознаки процесуальної форми доказування: законодавча врегульованість процесу доказування; дієвість правової регламентації (послідовність дій з доказування і їх зміст докладно регламентуються нормами права); універсальність процесуальної форми доказування; імперативність процесуальної форми доказування: підпорядкованість доказування принципам цивільного процесу.

Доказування складається з таких етапів (стадій): 1) формування предмету доказування; 2) збирання та подання доказів; 3) дослідження доказів; 4) оцінка доказів.

Збирання доказів — це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу щодо залучення доказів, яка складається з: 1) подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі; 2) витребування доказів судом; 3) надання судових доручень щодо збирання доказів.

Подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі, полягає у передачі доказів у розпорядження суду. Зокрема, сторони зобов'язані подати свої докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання у справі у строк, встановлений судом, з урахуванням часу, необхідного для цього. Докази, подані з порушенням таких вимог, судом не приймаються, якщо сторона не доведе, що їх подано несвоєчасно з поважних причин.

Метою доказування є встановлення істини у конкретній справі і вирішення спору між сторонами.

Доказування включає в себе дві невід'ємних складових. З однієї сторони, це діяльність суду та інших уповноважених осіб, врегульована процесуальним

законодавством (процесуальна форма), з іншої — пізнавальна (розумова), що відповідає законам логіки.

У структурі доказування незмінно присутні і поєднуються пізнавальні (пошукові та інформаційні процеси), комунікативні (фіксація та забезпечення передачі фактичних даних у часі та просторі), засвідчувальні (закріплення, підтвердження достовірності фактичних даних) та обґрунтовуючі (використання доказів у встановленні істини) елементи.

Пізнавальний елемент доказування полягає у виявленні джерел доказової інформації та отриманні фактичних даних щодо обставин, які належать до предмета доказування. Тобто здійснюється пошук, знайдення та отримання інформації, яка стосується справи.

Комунікативний елемент доказування полягає в тому, що, сприймаючи доказову інформацію, слідчий в силу своєї функції так або інакше мислить себе частиною «пізнавальної системи», частками якої є всі посадові особи, які здійснюють пізнавальну діяльність у кримінальному процесі. Його завдання полягає в перетворенні «істини в собі» в «істину для всіх», у тому числі і для себе. Це досягається надійністю засобів вилучення та фіксації фактичних даних.

Процесуальна форма збирання та дослідження доказів виступає, по суті, універсальним комунікативним та засвідчувальним засобом, засобом передачі доказової інформації адресату та створення необхідних гарантій її надійності — достовірності та допустимості у справі.

Засвідчувальний елемент доказування (збирання та дослідження доказів) проявляється в документуванні та засвідченні в установленому порядку виявлених даних, а водночас і самої процедури одержання доказів з тим, щоб обґрунтувати їх достовірність та правильність зроблених на їх основі висновків.

Доказування-обґрунтування являє собою логічно комунікативну діяльність з переконування суду та інших учасників судочинства (адресатів доказування) в достовірності доказів, достатності їх системи та істинності суджень, умовиводів, висновків.

Доказове право (або теорія доказів) є інститутом процесуального права, що вивчає поняття і зміст доказів і процесу доказування, джерела доказів, застосування науково-технічних засобів у процесі доказування. Доказове право виступає методологічною основою правозастосовної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду, адвокатів. Теорія доказів має значні відмінності у кримінальному процесі — з однієї сторони, та інших (необвинувальних) видах процесу — з іншої.

У вирішенні поставленого завдання важлива роль належить **моделюванню** як способу відтворення тих або інших обставин, що сприяють пізнанню. Так, слід, залишений на місці події автотранспортом, дає можливість створити його модель щодо виду, марки, індивідуальних особливостей протектора. Сукупність слідів на місці події дозволяє створити уявну модель події, її динаміки, кількості осіб, які брали участь у ній.

Моделі, використовувані в пізнавальній діяльності, поділяють на два види: **матеріальні та ідеальні**. **Матеріальні моделі** відтворюють реально які-небудь предмети, обстановку, дії, явища. До них можна віднести такі предмети, що мають значення для судочинства, як зліпки, відбитки, фотознімки, макети тощо. **Ідеальні, або уявні, моделі** - це образи, що мають певний зміст, виражений у поняттях. Це насамперед будь-які припущення, версії, уявне прогнозування здійснюваних для досягнення певної мети дій та інше.

Моделі також прийнято класифікувати на **статичні (матеріальні) і динамічні (уявні)**. Останні є рухомими, такими, що розвиваються або втрачають своє значення в процесі перевірки їхніх пізнавальних якостей. Матеріальні моделі здебільшого передують формуванню уявної моделі, виконуючи низку важливих функцій, зокрема орієнтації, зіставлення даних (матеріалів) для експертного дослідження. **Процес пізнання істини при розслідуванні злочинів і в перебігу судочинства зумовлюється логічністю мислення** (правильне осмислення фактів та інш.).

В процесі пізнання істини висловлюються думки, згідно з якими **інтуїція** також може розглядатися як елемент, що сприяє досягненню істини.

До психологічних основ доказування належить також внутрішнє переконання як необхідний елемент оцінки доказів.

3. Психологія планування та організації процесуальної діяльності.

Розслідування злочинів вимагає високої організації слідчої роботи, у здійсненні якої великого значення набуває планування розслідування. Необхідність планування впливає з усієї суті діяльності слідчого у розслідуванні злочинів, яка потребує організованості, швидкості. Завданням кожного слідчого є вивчення наукових основ планування та впровадження їх у слідчу практику.

Під плануванням розслідування розуміють визначення шляхів розкриття злочинів, окреслення обставин, які підлягають з'ясуванню, а також встановлення найдоцільніших строків проведення необхідних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Значення планування розслідування визначається важливістю завдань, які можуть бути вирішені з його допомогою. До завдань планування досудового слідства належать:

- 1) визначення правильних шляхів розкриття злочину;
- 2) забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності розслідування;
- 3) своєчасне застосування науково-технічних і тактичних прийомів криміналістики з урахуванням особливостей кожної справи;
- 4) забезпечення найбільш ефективного поєднання оперативно-розшукових заходів і слідчих дій при розслідуванні;
- 5) сприяння економії сил і засобів слідчого апарату, швидкість розслідування.

Процес встановлення об'єктивної істини при розслідуванні злочинів залежить від принципів планування, які мають відповідати принципам кримінального процесу, визначатися ними. До принципів планування належать:

- 1) точне, неухильне дотримання законності при розслідуванні злочинів;
- 2) обґрунтованість плану розслідування;
- 3) індивідуальність планування, недопустимість схематичності, шаблону;
- 4) динамічність планування.

Психологічні основи планування слідчої (судової) діяльності зумовлюються загальними положеннями планування роботи з урахуванням специфіки названої галузі. **З психологічного погляду планування** діяльності полягає в тому, що людина уявно намічає шляхи, способи, заходи і строки виконання певних дій, які вирішують окремі завдання і приводять зрештою до досягнення поставленої мети.

У психології праці процес планування рекомендується будувати за етапами. **Перший з них** — орієнтувальне планування, при якому усвідомлюються, зважуються, оцінюються можливості вирішення завдання. **Другий етап** — організаційне планування, в якому обмірковуються умови і форми майбутньої діяльності. **Третій етап** — планування виконання — передбачає уявну побудову діяльності з її компонентів, що визначають майбутню поведінку. Нарешті, може мати місце і такий етап, як **допланування**, що передбачає доповнення розробленого плану новими даними або його деталізацію.